



Sygn. akt V CSK 123/12

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 lutego 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z powództwa Z.W.

przeciwko Gminie M.

o ochronę dóbr osobistych,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 6 lutego 2013 r.,

skargi kasacyjnej Rzecznika Praw Obywatelskich od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 29 lipca 2011 r.,

uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 28 marca 2011 r. oddalającego jej powództwo dotyczące niemajątkowej ochrony dóbr osobistych i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 28 marca 2011 r., którym zostało oddalone jej powództwo o ochronę dóbr osobistych, ostatecznie sprecyzowane jako zobowiązanie Gminy M. do usunięcia z treści uchwał Rady Gminy M. nr XXXII z dnia 24 lutego 2009 r. i nr XXXIV z dnia 23 kwietnia 2009 r. krytyki pod jej adresem i powiadomienia Wojewody X. oraz nakazanie Wójtowi Gminy M. odczytania na sesji Rady Gminy M. oświadczenia następującej treści i formie: „Przepraszam Panią Z. W. za niewłaściwe zachowanie wobec Pani osoby i naruszenie jej godności osobistej i oświadczam publicznie, że nie będę tego stosował w dalszej mojej pracy”, a także zasądzenia kwoty 10000 zł tytułem zadośćuczynienia.

Rozstrzygnięcie to oparte zostało na następujących podstawach:

Powódka zamieszkuje w C.[...]. Od 2003 r. dochodziło pomiędzy nią i sąsiadami do konfliktów, których następstwem było złożenie przez sąsiadów w dniu 26 kwietnia 2010 r. do Sądu Rejonowego pisma informującego, że są szkalowani i terroryzowani przez powódkę. Z kolei powódka zainicjowała 13 postępowań karnych; w stosunku do czterech doniesień doszło do wniesienia aktów oskarżenia. Ponadto kilkakrotne zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa spotkały się z odmową organów ścigania. W grudniu 2008 r. w budynku, w którym mieści się także mieszkanie powódki, wybuchł pożar. Gmina M. udzielała mieszkańcom pomocy finansowej, w ramach której przyznała powódce kwotę 3000 zł. Działania Gminy w tym zakresie były przedmiotem licznych pism i skarg kierowanych przez powódkę do organów administracji publicznej i sądów, w których zarzucała, że pozwana nie udzieliła pogorzelcom dostatecznej pomocy, niesprawiedliwie rozdzieliła środki finansowe oraz dopuściła się oszustwa przy dysponowaniu pieniędzmi pochodzącymi od Caritas. Podczas posiedzenia Rady Gminy M. w dniu 24 lutego 2009 r. Wójt S. Z. wskazał, że powódka za „znikome zniszczenia”, wywołane pożarem otrzymała pomoc finansową w kwocie 3000 zł oraz oświadczył, że chociaż prawidłowo wykonał swoje obowiązki, to powódka „szkaluje wszystkich przekazując nieprawdę w tej sprawie”. W tym dniu Rada Gminy podjęła uchwałę nr XXXII 189/09, w której uzasadnieniu podano, że „Pani

Z. W. jest osobą chorą, znerwicowaną, która nie zauważa wokół swojej osoby pozytywnych zachowań innych ludzi, a wręcz odwrotnie, w każdym widzi nieprzyjaciela i wroga. Nie utrzymuje właściwych kontaktów i relacji z sąsiadami (często wzywa na pomoc funkcjonariuszy policji, a sprawiedliwości doszukuje się w sądach)". Również w uzasadnieniu uchwały nr XXXIV/204/09 z dnia 23 kwietnia 2009 r. Rada Gminy M. wskazała, że „Z. W. od wielu lat nie potrafi zgodnie, z poszanowaniem zasad współżycia społecznego utrzymywać poprawnych relacji z sąsiadami, dlatego też postawa skarżącej jest determinantem w załatwianiu wielu jej spraw, uniemożliwiającym znalezienie wspólnego zdania i rozwiązania problemu. Nie zauważa wokół swojej osoby pozytywnych zachowań innych ludzi, a wręcz odwrotnie, w każdym widzi nieprzyjaciela i wroga knującego przeciwko niej". W toku sesji Rady Gminy w dniu 29 października 2009 r. powódka stwierdziła, że została bezprawnie skrytykowana w podanych uchwałach. Wójt Gminy oświadczył, że zarzuty powódki były bezzasadne oraz zapytał, czy miała prawo oczerniać go.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że podzielone i przyjęte za własne ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego pozwalały na uznanie, iż powódka jest osobą konfliktową, skłóconą z sąsiadami. Nie wykazała ona, że inne były przyczyny nieporozumień sąsiedzkich, jak też, że funkcjonariusze policji, prowadząc postępowania z jej inicjatywy dopuścili się naruszenia prawa. Kontrola zgodności działań organów administracji publicznej z prawem należy do kompetencji sądów administracyjnych, a zatem nie mógł odnieść rezultatu zarzut naruszenia art. 221 k.p.a. Wójt Gminy M. nie naruszył dóbr osobistych powódki; miał prawo do podania, że powódka kierowała pod jego adresem wiele bezpodstawnych zarzutów, co mieściło się w dozwolonej ocenie jej zachowania. Wypowiedź dotycząca uzyskania przez powódkę pomocy za znikome zniszczenia nie przypisywała jej negatywnych cech, ani nie dyskredytowała jej, skoro nie było podstaw do odczytania użytych zwrotów jako sugestii zawyżenia wartości szkód. Treść uchwał Rady Gminy naruszała dobre imię powódki, ale nie była bezprawna, ponieważ zawarte w nich twierdzenia były prawdziwe. Stwierdzenie, że powódka jest osobą chorą i znerwicowaną wynika z przedłożonego przez nią zaświadczenia lekarskiego, chociaż można było zaniechać ujawnienia tej informacji.

Oświadczenie Wójta pozwanej odnoszące się do rozpowszechniania przez powódkę nieprawdziwych informacji, związanych z pomocą finansową ofiarom pożaru, była również prawdziwa. Za bezzasadne uznał Sąd Apelacyjny zarzuty uchybienia art. 77, 30, 47 Konstytucji Rzeczypospolitej oraz art. 212 § 1 k.k.

Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł skargę kasacyjną od tego wyroku, w zakresie oddalającym apelację powódki od wyroku Sądu pierwszej instancji oddalającego powództwo Z. W. w części dotyczącej zobowiązania Gminy M. do usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych przez wyeliminowanie z treści uchwał Rady Gminy M. nr XXXII z dnia 24 lutego 2009 r. i nr XXXIV z dnia 23 kwietnia 2009 r. krytyki pod adresem powódki, powiadomienia o tym Wojewody, nakazania Wójtowi Gminy M. odczytania na sesji Rady Gminy M. oświadczenia o następującej treści i formie: „Przepraszam panią Z. W. za niewłaściwe zachowanie wobec Pani osoby i naruszenie jej godności osobistej i oświadczam publicznie, że nie będę tego stosował w dalszej mojej pracy”. Skarga oparta została na podstawie naruszenia prawa materialnego, przewidzianej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. Niewłaściwe zastosowanie art. 24 § 1 k.c. Rzecznik połączył z uznaniem, że naruszenie dóbr osobistych powódki nie było bezprawne oraz z nieuwzględnieniem, mających wpływ na dokonywaną ocenę przepisów art. 8, 221, 225, 227, 238, 239 k.p.a. Natomiast przyjęcie, że nie spełnia przesłanek bezprawności działanie organów władzy publicznej, polegające na zamieszczeniu w treści uzasadnienia uchwał ocen dotyczących osoby powódki, niestanowiących argumentów dla oddalenia skargi na czynności organu, narusza art. 47 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a ocena stanowiska Gminy M. jako legalnego, podważa zaufanie obywatela do Państwa, naruszając art. 2 Konstytucji. Skarżący wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

Ochrona prawna, zgodnie z art. 24 § 1 k.c., przysługuje w razie naruszenia dobra osobistego, jakim jest godność osobista, dobre imię, dobra sława. Pojęcia te są

związane z wszystkimi dziedzinami życia osobistego, zawodowego i społecznego. Godność osobista, będąca przejawem czci wewnętrznej, to wyobrażenie człowieka o własnej wartości oraz oczekiwanie szacunku ze strony innych ludzi. Dobre imię, dobra sława, to cześć zewnętrzna, obejmująca opinię, jaką o człowieku mają inne osoby. Ocena, czy w konkretnej sytuacji naruszenie określonych dóbr osobistych rzeczywiście nastąpiło nie może być dokonywana według miary indywidualnej wrażliwości zainteresowanego. Obiektywne kryteria, to oceny społeczne, wynikające z istniejącej świadomości prawnej, zasad współżycia społecznego, norm moralnych, uwzględniające typowe, najczęściej spotykane reakcje. Miarodajne są przeciętne opinie ludzi rozsądnie myślących w danym środowisku, do którego należy osoba domagająca się ochrony (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1971 r., II CR 455/71, OSNC 1972 nr 4, poz. 77; z dnia 11 marca 1997r., III CKN 33/97, OSNC 1997 nr 6-7, poz. 93; z dnia 29 września 2010 r., V CSK 19/10, OSNC 2011 nr 2, poz. 37). Żądanie ochrony przewidzianej art. 24 § 1 k.c. wymaga wskazania przez zainteresowanego jakie konkretne dobro osobiste zostało naruszone, przez jakie, sprecyzowane działania naruszcyciela oraz określenie sposobu usunięcia skutków tego naruszenia. Objęte art. 24 § 1 k.c. domniemanie bezprawności działania naruszcyciela oznacza, że dochodzący ochrony nie ma obowiązku wykazywania, że działania naruszcyciela były bezprawne, natomiast naruszcyciel w celu zwolnienia się z odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych powinien udowodnić, że jego działanie nie było bezprawne. Pojęcie bezprawności nie zostało zdefiniowane w kodeksie cywilnym. Przyjęte zostało w doktrynie i orzecznictwie obiektywne i szerokie rozumienie znaczenia bezprawności na gruncie prawa cywilnego, jako zachowania sprzecznego z normami lub zasadami współżycia społecznego, bez względu na winę sprawcy. Wyłączenie bezprawności w działaniu pozwanego wymaga wykazania, że działał on w ramach porządku prawnego lub wykonywał prawo podmiotowe albo działał w obronie interesu zasługującego na obronę, albo powód wyraził zgodę na takie jego działanie, czy też, że nie było interesu zasługującego na ochronę. Kontrowersje powstały w odniesieniu do możliwości odmowy udzielenia ochrony w razie powołania się przez pozwanego na działanie podjęte w obronie zasługującego na nią interesu prywatnego lub społecznego, ponieważ

mogłoby to prowadzić do nieuzasadnionego, prawnie nieprzewidzianego ograniczenia prawa podmiotowego. W każdym zatem wypadku zajdzie konieczność właściwego wyważenia interesu jednostki i ogółu, a ochrona tego drugiego powinna mieć miejsce w razie powołania się na uprawnienie przyznane przepisem szczególnym. Obrona pozwanego, kwestionująca żądanie ochrony, odnosząca się do nadużycia prawa przez powoda, może odnieść skutek, jeśli wykazane zostanie, że przyznanie jej byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Uwzględnić przy tym należy, że zasady te nakazują zachowanie szacunku dla każdego i liczenie się z jego poczuciem godności osobistej, wartości i pożyteczności społecznej. Przy dokonywaniu oceny bezprawności należy uwzględniać oprócz sformułowań naruszających dobro osobiste także miejsce, formę, czas, cel, kontekst i rodzaj badanych wypowiedzi. Z oceną bezprawności wiąże się problem dozwolonej krytyki. Jest ona działaniem społecznie pożytecznym i pożądanym, jeżeli podjęta zostanie w interesie społecznym, nie zaś dla dokuczenia innej osobie, a nadto ma cechy rzetelności i rzeczowości. Nie powinna zatem przekraczać granic potrzebnych do osiągnięcia pożądanego celu oraz przybierać formy nieakceptowanej w danym środowisku.

Żądanie powódki skierowane przeciwko pozwanej dotyczy działań jej organów (art. 11 a ust. 1 i 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym - j.t. Dz. U. 2001 Nr 142, poz. 1591 ze zm.) w związku z wykonywanymi obowiązkami, obejmującymi rozpatrywanie skarg powódki na działanie Wójta. Pretensje w odniesieniu do Rady Gminy połączyła ona z treścią wskazanych fragmentów uzasadnień uchwał, zawierających ocenę jej osoby, a w stosunku do Wójta, za zniesławiające ją uznała treści jego wystąpień podczas sesji Rady Gminy. Przyjmowane jest w orzecznictwie zapatrywanie, podzielane w rozpoznawanej sprawie, że podstawą roszczenia objętego art. 24 § 1 k.c. mogą być również bezprawne działania przedstawicieli osoby prawnej, jeżeli związane są z wypełnianiem ich ustawowych lub statutowych kompetencji (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 1997 r., II CKN 285/97, niepubl.; z dnia 29 września 2005 r., III CK 76/05, niepubl.; z dnia 12 października 2007 r., V CSK 249/07, niepubl.; z dnia 4 listopada 2011 r., I CSK 34/11, niepubl.). Pokrzywdzony dokonuje wyboru osoby, która powinna usunąć skutki naruszenia

jego dóbr osobistych - osoby prawnej lub osoby fizycznej działającej w imieniu osoby prawnej.

Stanowisko Sądu Apelacyjnego, stwierdzające że pozwana nie ponosi odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych powódki, ponieważ wykazała, że działania jej organów nie były bezprawne, a treść kwestionowanych wypowiedzi jest prawdziwa, stanowi wynik błędnej wykładni art. 24 § 1 k.c., sprzecznej z przedstawionymi i powszechnie przyjmowanymi w literaturze oraz orzecznictwie podstawami wyłączenia bezprawności. Rozpoznając roszczenia powódki Sąd Apelacyjny nie wziął pod uwagę, w miarodajnym zakresie, całokształtu okoliczności sprawy, miejsca, formy, czasu, celu i kontekstu działań organów pozwanej. Pominięta została najistotniejsza okoliczność dotycząca tego, że do nieakceptowanych przez powódkę wystąpień doszło w ramach procedury rozpoznawania złożonych przez nią skarg. Sąd Apelacyjny nie rozważył konstytucyjnie (art.63) i ustawowo (art. 221 k.p.a.) zagwarantowanego każdemu prawa do składania skarg, także do organów samorządowych, w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami oraz określonych ustawowo (rozdział VIII k.p.a.) zasad rozpatrywania skarg. Zaistniała pomiędzy stronami relacja - skarżącego mieszkańca, uprawnionego do podnoszenia wszelkich okoliczności, z których wynika niezadowolenie z działania lub zaniechania organu (art. 227 k.p.a.) i rozpatrującego zasadność zgłaszanych pretensji organu jednostki samorządu terytorialnego – wymagała uwzględnienia zapewnienia przewidzianego art. 225 § 1 k.p.a., że skarżący nie może być narażony na jakikolwiek uszczerbek lub zarzut z powodu złożenia skargi, jeśli działa zgodnie z prawem oraz wymaganej treści zawiadomienia o sposobie załatwienia skargi (art. 238 k.p.a.). Postępowanie organu samorządu terytorialnego powinno być prowadzone w sposób budzący zaufanie jego uczestników do władzy publicznej (art. 2 k.p.a.) i zmierzający do merytorycznej oceny stanowisk uczestników. Nie można odmówić słuszności zarzutowi skarżącego, że Sąd Apelacyjny nie rozważył tego, czy działanie pozwanej, dopełniające przepisanych zasad powinno obejmować również ocenę osoby powódki (jej cech, sytuacji zdrowotnej i środowiskowej) oraz wskazywać przyczynę i cel takiego wartościowania, jak też przekazywania jej do publicznej wiadomości zwłaszcza, że nie wynika to z uzasadnienia uchwał. Nie doszło do

określenia granic usprawiedliwionej reakcji organu na przedstawiane w skardze zarzuty oraz ich ewentualnego przekroczenia. Nietrafnie uznał Sąd Apelacyjny, że badanie prawidłowości zastosowania art. 221 k.p.a., w kontekście naruszenia dobra osobistego skarżącej, należy do kompetencji sądu administracyjnego. Zawiadomienie o sposobie załatwienia skargi, stosownie do art. 238 k.p.a., nie jest decyzją administracyjną, lecz czynnością materialno-techniczną i nie podlega zaskarżeniu do sądu administracyjnego. Przekroczenie zaś zakresu uprawnień przez organ, które narusza dobra osobiste skarżącego, podlega ocenie przez sąd powszechny, rozpoznający roszczenie o ochronę tych dóbr. Posiedzenie Rady Gminy było otwarte, każdy miał możliwość zapoznania się z treścią podjętych uchwał, nakazywało to Radzie formułowanie treści uzgodnionych decyzji w sposób szanujący godność i dobre imię każdego, którego spraw mogłyby one dotyczyć. Nie ma podstaw do uznania, że naruszenie dóbr osobistych powódki nie było bezprawne, ponieważ Rada Gminy działała w ramach porządku prawnego i dla ochrony jej interesu prywatnego, również czynności Wójta podejmowane były dla ochrony interesu prywatnego. Tego stanowiska Sądu pierwszej instancji nie zakwestionował wprost Sąd Apelacyjny, co mogłoby wskazywać, że je akceptuje. Nie zostały przedstawione argumenty, które mogłyby przemawiać za odmową przyznania powódce ochrony, ponieważ na obronę zasługuje bliżej niesprecyzowany interes prywatny organów gminy, które dopuściły się naruszenia dóbr osobistych. Pozycja mieszkańca gminy jest słabsza od pozycji organu samorządu gminnego i nie ma żadnych racji dla przyznawania ochrony organowi, oznaczającej aprobatę dla naruszania dóbr osobistych mieszkańca. Odmowa przyznania powódce ochrony narusza również konstytucyjnie zagwarantowane prawo do jej uzyskania (art. 47 Konstytucji). Za nietrafny uznać należało pogląd Sądu Apelacyjnego, że prawdziwość ocen powódki i przekazanych informacji wyłącza bezprawność wypowiedzi Wójta i Rady Gminy, ponieważ nie ma uzasadnionych przesłanek do uznania takiego działania za zgodne z prawem i zasadami współżycia społecznego, a nadto abstrahuje od rzeczywistej potrzeby przekazywania ich, obejmowania treścią uchwał, a tym bardziej podawania ich do publicznej wiadomości. Ingerencja organu gminy w sferę spraw osobistych mieszkańca wnoszącego skargę nie znajduje usprawiedliwienia prawnego ani

słusznościowego. Ocena oświadczeń Wójta Gminy dotyczącego znikomości szkody poniesionej przez powódkę i wysokości przyznanej jej pomocy, a także o oczernianiu go przez powódkę dokonana została bez należytego rozważenia wszystkich okoliczności, w tym uwzględnienia jej odwołania przez Samorządowe Kolegium Odwoławcze oraz przyczyn poruszania tych kwestii w ramach rozpoznawania skargi. W orzecznictwie zaprezentowane zostało stanowisko, że podawanie do publicznej wiadomości faktów prawdziwych, co do zasady nie może być zakazane zwłaszcza, gdy leży w interesie społecznym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2009 r., IV CSK 290/09, niepubl.; z dnia 29 października 1971 r., II CR 455/71, OSNC 1972, nr 4, poz. 77). Jego trafność nie może być odrywana od charakteru roszczenia i wagi problemu poddanego pod osąd.

Zgodnie z art. 24 § 1 k.c. rzeczą powoda jest właściwe określenie dobra osobistego, które stanowi przedmiot ochrony oraz czynności, jakie powinny być dopełnione dla usunięcia skutków jego naruszenia, w tym również postulowanej formy i treści oświadczenia. Tak sformułowane roszczenie umożliwia sądowi dokonanie oceny, czy określone działanie pozwanego naruszyło konkretne dobro osobiste, czy było bezprawne oraz czy adekwatna do tego naruszenia jest forma i treść żądanego oświadczenia, jak również, czy może ono doprowadzić do wyeliminowania skutków bezprawnego działania, przy przyjęciu racjonalnie pojmowanego kryterium celowości. Jednocześnie w orzecznictwie przyjmowane jest, że żądanie dopełnienia potrzebnych czynności podlega ocenie sądu, który nie może zastępować powoda w jego określeniu, ale może kształtować jego treść przez ograniczenie zakresu, uściślenie lub wyeliminowanie niektórych sformułowań, nadanie mu przejrzystości i poprawności pod względem językowym (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2007 r., II CSK 392/06, niepubl.; z dnia 13 kwietnia 2007 r., I CSK 28/07, niepubl., z dnia 19 października 2007 r., II PK 76/07, niepubl.; z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 286/09, niepubl.; z dnia 19 maja 2011 r., niepubl.). Złożenie odpowiedniego oświadczenia przez pozwanego może spełnić funkcję adekwatności, jeśli uwzględnione zostaną miejsce i czas dokonanego naruszenia oraz dotarcie do wiadomości osób, które miały możliwość zapoznania się z treścią naruszającą dobra osobiste. Może polegać na odwołaniu, sprostowaniu lub przeproszeniu. Nie ma potrzeby podawania

do wiadomości szerokiego kręgu osób oświadczenia związanego z naruszeniem godności osobistej. Jeśli natomiast naruszono tylko albo również dobre imię, dobrą sławę powoda wskazane jest upublicznienie treści oświadczenia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2005 r., IV CSK 213/05, niepubl.; z dnia 20 stycznia 2011 r., I CSK 409/10, niepubl.; z dnia 19 maja 2011 r., I CSK 497/10; z dnia 24 sierpnia 2011 r., IV CSK 587/10, niepubl.). W sprawie objętej skargą kasacyjną przedwczesne jest wypowiedanie się przez Sąd Najwyższy w kwestii sposobu usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych powódki. Wskazać jedynie należy, że podlega on ocenie Sądu, który będzie badać zarówno zasadność roszczenia, jak i adekwatność określonych przez powódkę działań potrzebnych do wyeliminowania skutków ingerencji w jej dobra osobiste.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).